

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА
Кафедра української мови

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи
О.Б.Жильцов
“01” вересня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Сучасна лінгвістика:

ОСНОВИ МОВОЗНАВСТВА

для студентів
спеціальності: **035 Філологія**
освітнього рівня першого (бакалаврського)
освітньо-професійної програми **035.041.01 Мова і література (англійська)**

Київ – 2023

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

Кафедра української мови

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

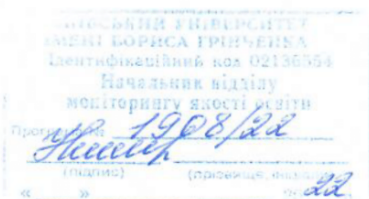
О.Б.Жильцов
2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Сучасна лінгвістика:

ОСНОВИ МОВОЗНАВСТВА

для студентів
спеціальності: 035 Філологія
освітнього рівня першого (бакалаврського)
освітньо-професійної програми 035.041.01 Мова і література (англійська)

Київ – 2022

Розробник:

Сасвич Ірина Георгіївна, канд. філол. наук, доцент

Викладач:

Сасвич Ірина Георгіївна, канд. філол. наук, доцент

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні

кафедри української мови

Протокол від 12.08.22 № 1

Завідувач кафедри

(підпис)

(М.О.Вінтонів)

(ініціали, прізвище)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проєктної групи) 035.04.01 Мова і література (англійська)

_____. 2022 р.

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми
(керівник проєктної групи)

 Сусьчак В.В.

Робочу програму перевірено

02.09. 2022 р.

Заступник директора/декана

 Серобич С.С.

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

Розробник:

Саєвич Ірина Георгіївна, канд. філол. наук, доцент

Викладач:

Саєвич Ірина Георгіївна, канд. філол. наук, доцент

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні

кафедри української мови

Протокол від _____

Завідувач кафедри _____
(підпис)

(М.О.Вінтонів)
(ініціали, прізвище)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проектної групи) 035.04.01 Мова і література (англійська)

____.____. 2022 р.

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми
(керівник проектної групи) _____ (_____)

Робочу програму перевірено
____.____. 2022 р.

Заступник директора/декана _____ (_____)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
<i>Сучасна лінгвістика</i>		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	8/ 240	
Курс	I	
Семестр	1,2	
Кількість змістових модулів з розподілом:	3	
<i>Змістовий модуль 1. Основи мовознавства</i>		
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	2 /60	
Курс	1	
Семестр	1	
Кількість змістових модулів з розподілом:	2	
Обсяг кредитів	2	
Обсяг годин, зокрема:	60	
Аудиторні	28	
Модульний контроль	4	
Семестровий контроль	-	
Самостійна робота	28	
Форма семестрового контролю	залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Основи мовознавства» – засвоєння основних понять мовознавчої теорії; формування теоретичного підґрунтя майбутнього філолога; вивчення закономірностей будови, розвитку і функціонування мови в її багатоаспектних зв'язках з людиною, культурою, історією, суспільством.

Завдання дисципліни:

- ознайомити студентів з основним колом проблем мовознавства;
- сформувати у студентів навички розуміння та осмисленого використання наукової термінології;
- розглянути особливості системної організації мови як взаємодії і взаємозв'язків мовних одиниць;
- виробити вміння самостійно аналізувати мовні явища;
- ознайомити студентів з основними методами лінгвістичних досліджень;
- підготувати першокурсників до наукового вивчення конкретної мови відповідно до спеціалізації.

Під час лекційних і практичних занять та самостійної роботи студенти, майбутні філологи за спеціалізацією «Германські мови та літератури (переклад включно)», освітньою програмою «Мова та література (англійська)» *набувають таких програмних компетентностей: ЗК (загальні компетентності) - 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; ФК (фахові компетентності) – 1; 2; 3; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 17.*

Загальні компетентності:

- ЗК-3:** Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК-4:** Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК-5:** Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК-6:** Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК-7:** Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК-8:** Здатність працювати в команді та автономно.
- ЗК-9:** Здатність спілкуватися іноземною мовою.
- ЗК-10:** Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК-11:** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК-12:** Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК-13:** Здатність проведення досліджень на належному рівні.

Фахові компетентності:

- ФК-1:** Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.
- ФК-2:** Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.
- ФК-3:** Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії англійської мови.
- ФК-5:** Здатність використовувати в професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку літератури, що вивчається, від давнини до ХХІ століття, еволюцію напрямів, жанрів і стилів, чільних представників та художні явища, а також знання про тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури.
- ФК-6:** Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати англійську мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя.
- ФК-7:** Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу текстів англійською мовою.
- ФК-8:** Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.
- ФК-9:** Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною мовами.
- ФК-10:** Здатність здійснювати літературознавчий, лінгвістичний та спеціальний філологічний (перекладацький) аналіз текстів різних стилів і жанрів.
- ФК-11:** Здатність до надання консультацій з дотримання норм літературної мови та культури мовлення.
- ФК-12:** Здатність до організації ділової комунікації.

Комунікативні компетенції:

ФК-13: Лексико-граматична компетентність передбачає: володіння лексичними, граматичними, орфографічними мовними знаннями і навичками; знання семантики, словотворчої й синтаксичної структури, функції в реченні й тексті, лексичної полісемії, антонімії, особливостей фразеології для структурної організації тексту та вираження комунікативної інтенції;

ФК-14: Мовленнєво-фонетична компетенція передбачає: знання про звуки мови і закономірності їх поєднання; про фонетичні процеси (голос, інтонацію, чергування звуків) знання фонетичної транскрипції та фонематичні навички мовлення (рецептивні і репродуктивні); уміння сприймати на слух різножанрові та різнопредметні автентичні тексти.

Прикладні компетенції:

ФК-17: Інформаційна комунікативно–технічна компетенція: обізнаність щодо сучасних технологій та програмного забезпечення для роботи в мережі Інтернет, з банками перекладацької пам'яті, корпусами, електронними словниками і базами даних.

3. Результати навчання за дисципліною

Після опанування дисципліни «Основи мовознавства» студенти повинні мати такі *програми результати навчання*:

ПРН-1: Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та англійською мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.

ПРН-3: Організувати процес свого навчання й самоосвіти.

ПРН-5: Співпрацювати з колегами, представниками інших культур та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо.

ПРН-6: Використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих завдань і проблем професійної діяльності.

ПРН-7: Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.

ПРН-8: Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію англійської мови і літератури, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН-9: Характеризувати діалектні та соціальні різновиди англійської мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.

ПРН-10: Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.

ПРН-12: Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.

ПРН-16: Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, вміти застосовувати їх у професійній діяльності.

ПРН-18: Мати навички управління комплексними діями або проектами при розв'язанні складних проблем у професійній діяльності в галузі обраної філологічної спеціалізації та нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах.

ПРН-19: Мати навички участі в наукових та/або прикладних дослідженнях у галузі філології.

ПРН-20: Володіти мовою фаху на рівні С1 для вільного письмового й усного перекладу, здійснення професійної комунікації і міжособистісного спілкування та якісного професійного використання.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДЛЯ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

заняття	Назва заняття							
		Р а з о м	А у д и т о р н і	Л е к ц і ї	С е м і н а р с ь к і	С а м о с т і й н. р о б о т а	П і д с у м к . к о н т р о л ь	Е к з а м е н
Змістовий модуль I. Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови								
1.	Мовознавство як наука. Природа і сутність мови. Функції мови	6	3	2	1	3		
2.	Мова як система. Основні лінгвістичні антиномії	8	5	2	3	3		
3.	Мови світу, їх вивчення та класифікація	7	4	2	2	3		
4.	Походження і розвиток мов	6	2		2	4		
Разом		29	14	6	8	13	2	
Змістовий модуль II. Структурні елементи мовної системи								
5.	Фонетика і фонологія	7	4		4	3		
6.	Лексикологія. Слово як основна одиниця мови	6	2		2	4		
7.	Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови	6	2		2	4		
8.	Граматики	10	6	2	4	4		
Разом		31	14	2	12	15	2	
Разом за навчальним планом		60	28	8	20	28	4	

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови

Тема 1: Мовознавство як наука. Природа і сутність мови. Функції мови

Мовознавство як наука. Об'єкт і предмет дослідження мовознавства. Багатоаспектність розуміння мови в сучасній науці.

Аспекти і розділи мовознавства. Конкретне і загальне мовознавство. Синхронічне і діахронічне мовознавство. Зіставне мовознавство. Прикладна лінгвістика. Система мовознавчих дисциплін.

Предмет, зміст і основні завдання курсу. Структура курсу.

Мовознавство в системі інших наук. Зв'язок мовознавства з науками гуманітарного (філософією, історією, логікою, соціологією, етнографією, археологією, літературознавством) та природничого (біологією, анатомією, фізіологією, психологією, медициною, географією, фізикою, математикою) циклів.

Методи лінгвістичних досліджень. Поняття про методи наукового дослідження. Загальні й спеціальні методи в мовознавстві. Описовий, порівняльно-історичний, зіставний та структурний методи.

Огляд основних лінгвістичних праць зі вступу до мовознавства. Посібники, хрестоматії, найважливіші монографії та статті з розділів: історія мовознавства, теорія мовознавства та методи наукових досліджень.

Природа і сутність мови. Трактатування мови як біологічного, психічного та суспільного явища. Суспільна природа мови. Функції мови.

Практичне заняття 1.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 5.

Додаткова: 1; 2; 4; 7; 8; 11; 12; 14; 18; 19; 22.

Тема 2: Мова як система. Основні лінгвістичні антиномії

Система і структура мови. Системний характер мови. Парадигматичні, синтагматичні й ієрархічні відношення між мовними одиницями. Структура мови. Мовні рівні: основні й проміжні.

Знаковий характер мови. Основні властивості знака. Структура знака. Своєрідність мови як знакової системи. Природа мовного знака. Знаковість і одиниці мови. Мова і несловесні форми спілкування.

Мова і мислення. Діалектична єдність мови і мислення. Види мислення. Основні критерії розмежування мови і мислення. Функції мови щодо мислення. Функції мислення щодо мови.

Мова і мовлення. Гносеологічний, онтологічний і прагматичний підходи до розмежування мови і мовлення.

Практичне заняття 2.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 5

Додаткова: 1; 2; 4; 7; 8; 10 -16; 18; 19; 22; 23.

Тема 3: Походження і розвиток мов

Проблема походження мови. Гіпотези про походження мови. Звуконаслідувальна, звуко символічна, вигукова гіпотези, гіпотези трудових вигуків, жестів, гіпотеза походження мови Ф.Енгельса.

Основні етапи розвитку мови. Історичні зміни в мові, зовнішні та внутрішні причини змін у мові. Мови первісного ладу, феодальної пори та післяфеодальних формацій. Диференціація та інтеграція мов. Мови міжнародного, регіонального спілкування. Міжнародні природні і штучні мови. Мовна політика.

Національна та літературна мови. Формування мов окремих народів. Літературна мова та діалекти. Основні ознаки літературної мови.

Зовнішні і внутрішні причини мовних змін. Мовні контакти. Субстрат і суперстрат. Піджини і креольські мови.

Передумови виникнення письма. Значення письма в історії суспільства. Предметне письмо.

Етапи і форми розвитку письма. Етапи розвитку графічного письма. Піктографічне, ідеографічне, складове та буквенне письмо.

Графіка. Предмет графіки. Алфавіт. Латинська, слов'янська, арабська та індійська сім'ї алфавітів.

Орфографія. Предмет орфографії. Основні принципи орфографії: фонетичний, морфологічний, історичний, диференційний.

Транскрипція і транслітерація. Фонетична і фонематична транскрипції. Принципи фонетичного письма. Принципи транслітерування власних назв.

Практичне заняття 3.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 2 – 5; 7; 8; 11; 12; 17; 18; 19; 20; 21.

Тема 4: Мови світу, їх вивчення та класифікація

Загальна характеристика мов світу. Різноманітність мов світу і проблеми їхньої класифікації. Критерії розмежування мов світу: за структурою, за кількістю носіїв, за наявністю писемності, за ступенем вивчення, за суспільними функціями.

Генеалогічна класифікація мов. Порівняльно-історичний метод. Мова як історичне явище. Живі і мертві мови. Основні ознаки спорідненості мов. Поняття лінгвістичної карти.

Мовна сім'я, група, підгрупа. Визначення основних понять. Характеристика найбільших мовних родин. Індоевропейська мовна родина. Загальна характеристика слов'янських, романських та германських мов.

Поняття типологічної класифікації мов. Типологічна класифікація мов Шлегелів – Гумбольдта. Ізолятивні (кореневі) мови. Особливості кореневого типу мов. Аглютинативні мови. Особливості аглютинативного типу мов. Інкорпоративні мови. Особливості інкорпоративного типу мов. Флективні мови. Синтетичні та аналітичні мови.

Практичне заняття 4.

Рекомендована література:

Основна: 1; 2; 4; 5.

Додаткова: 2 – 5; 7; 8; 11; 12; 18; 19; 20.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Структурні елементи мовної системи

Тема 5: Фонетика і фонологія

Фонетика як лінгвістична дисципліна. Місце і роль фонетичної системи у мові. Теоретичне та практичне значення фонетики. Сегментні та суперсегментні явища.

Звуки мови як фізичне і фізіологічне явище. Аспекти дослідження звукової будови мови: акустичний (фізичний), артикуляційний (психофізіологічний), лінгвістичний (фонологічний або функціональний).

Класифікація голосних. Основи поділу звуків на голосні і приголосні. Артикуляційна характеристика голосних звуків.

Класифікація приголосних. Артикуляційно-акустична характеристика приголосних звуків.

Фонетичні процеси. Позиційні зміни звуків. Редукція голосних, оглушення дзвінких приголосних в кінці слова, протеза.

Комбінаторні зміни звуків. Асиміляція, дисиміляція, акомодация, дієреза, метатеза, епентеза, гаплогія.

Спонтанні та фонетично не зумовлені зміни звуків. Конвергенція та дивергенція. Фонетичні закони. Сутність фонетичних законів. Відмінність фонетичних законів від законів природничих наук.

Фонетичні одиниці та засоби. Фонетичне членування мовленнєвого потоку. Фрази, такти, склади, звуки.

Склад. Поняття про склад. Складові і нескладові звуки. Теорії природи складу.

Наголос. Види наголосу. Перенесення наголосу: прокліза та енкліза. Функції наголосу.

Інтонація. Складові елементи інтонації: мелодика, інтенсивність, пауза, темп та тембр мовлення. Функції інтонації.

Функціональний аспект у вивченні звуків. Фонема. Зміст і обсяг поняття. Функції та основні властивості фонем. Відмінність між звуком і фонемою. Диференційні та інтегральні ознаки фонем.

Система фонем як система опозицій. Види опозицій.

Алофон. Діалектичний характер зв'язків між фонемою і алофонами. Сильна та слабка позиції фонем. Класифікація алофонів.

Поняття дистрибуції. Контрастна та додаткова дистрибуції.

Практичне заняття 5; 6.

Рекомендована література:

Основна: 1– 5.

Додаткова: 2; 3; 5; 7; 8; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Тема 6: Лексикологія. Слово як основна одиниця мови

Лексикологія як наука про словниковий склад мови. Розділи лексикології.

Слово як основна структурно-семантична одиниця мови. Визначення поняття «слово» у мовознавстві. Характерні ознаки та функції слова. Відмінність слова від морфеми та словосполучення. Лексико-семантична функція слова та способи її реалізації: номінація, нумерація, орієнтація. Номінативна функція слова. Типи слів. Повнозначні і неповнозначні слова. Слово і лексема.

Лексичне значення. Денотативне, конотативне і контекстуальне значення слова. Три типи відношень слова (предметний, поняттєвий, лінгвальний). Види лексичних значень за характером відношень до позначуваного об'єкта. Слово і поняття. Лексичні значення за синтагматичною зумовленістю.

Практичне заняття 7.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 1 – 6; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Тема 7: Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови

Поняття лексико-семантичної системи мови. Парадигматичні та синтагматичні відношення у лексиці.

Полісемія. Полісемія як лексико-семантична категорія. Причини виникнення багатозначності. Пряме й переносне значення слова. Зміни лексичного значення за обсягом: розширення, звуження, зміщення. Метафора як спосіб семантичної деривації. Продуктивні моделі метонімічних перенесень.

Синонімія. Синонімія як лексико-семантична категорія. Види синонімії: фонетична, лексична, фразеологічна, словотвірна; морфологічна, синтаксична, семантична, стилістична. Типи синонімів: семантичні, стилістичні, семантико-стилістичні. Абсолютні синоніми. Контекстуальні синоніми. Синонімічний ряд та синонімічне гніздо. Поняття про квазісиноніми (Ю.Д. Апресян). Перифрази та евфемізми як різновиди синонімів.

Омонімія. Омонімія як лексико-семантичне явище. Критерії розмежування омонімії та полісемії. Класифікація омонімів (повні та неповні, похідні й непохідні; семантичні, словотворчі, морфологічні). Міжмовні омоніми.

Антонімія. Антонімія як лексико-семантична категорія. Типи антонімів: контрарні, комплементарні, контрарні, векторні. Контекстуальні антоніми. Енантіосемія як окремий різновид антонімії. Антитеза й оксюморон.

Гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.

Лексико-семантичне поле як найбільше парадигматичне об'єднання слів.

Активна і пасивна лексика (професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми). Стилійстично нейтральна і стилійстично забарвлена лексика.

Історичні зміни словникового складу мови. Причини історичних змін у лексиці. Типи змін у лексико-семантичній системі: архаїзми, історизми, запозичення, неологізми.

Етимологія. Походження мовних одиниць. Внутрішня форма слова. Принципи наукової етимології. Народна (побутова) етимологія.

Фразеологія як наука. Поняття фразеології. Об'єкт і завдання фразеології. Зміст і форма фразеологічних одиниць. Фразеологічне значення, його відмінність від лексичного. Слово і фразеологізм. Словосполучення і фразеологізм. Явища полісемії, омонімії, синонімії, антонімії у фразеологічній сфері.

Класифікація фразеологізмів. Принципи класифікації фразеологічних одиниць. Структурно-граматичні типи фразеологічних одиниць. Стійкі фрази і фраземи. Класифікація фразеологізмів за ступенем семантичного злиття компонентів. Фразеологічні зрощення, єдності та сполучення. Проблемні питання фразеології у працях лінгвістів.

Лексикографія як лінгвістична дисципліна. Поняття лексикографії. Теоретична та практична лексикографія. Реєстрове слово, словникова стаття.

Типи словників. Енциклопедичні та лінгвістичні словники. Типи одномовних словників. Багатомовні словники. Характеристика тлумачних, перекладних, орфоепічних, орфографічних, історичних, етимологічних, фразеологічних, термінологічних словників. Частотні, зворотні, морфемні словники. Словники синонімів, антонімів, омонімів, паронімів.

Практичне заняття 8.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 1 – 6; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

Тема 8: Граматика

Грамматика. Предмет та розділи граматики. Практичне і теоретичне значення граматики. Основні одиниці граматики.

Грамматичне значення. Відмінність між лексичним і граматичним значеннями. Види граматичних значень.

Грамматичні категорії. Класифікація граматичних категорій. Синтаксичні, морфологічні та семантико-грамматичні категорії. Характеристика основних граматичних категорій.

Морфеміка. Об'єкт дослідження. Основне коло проблем морфеміки. Морфемний та словотворчий аналіз.

Поняття морфеми. Слово і морфема у мові і мовленні. Типи значень морфем.

Класифікація морфем. Різновиди сегментних морфем. Несегментні морфеми. Словотвірні та формотвірчі афікси.

Морфологічні процеси. Перерозклад, опрощення, ускладнення.

Способи вираження граматичних значень. Синтетичні та аналітичні способи вираження граматичних значень. Історична змінність способів і засобів вираження граматичних значень.

Частини мови. Критерії виокремлення частин мови. Класифікація частин мови.

Синтаксична система мови. Загальна характеристика синтаксичної системи. Визначення її основних одиниць.

Поняття словосполучення. Визначення словосполучення. Відмінність синтаксичного словосполучення від слова і речення. Види словосполучень. Типи граматичного зв'язку між членами сурядних і підрядних словосполучень. Синтаксичні зв'язки слів.

Речення. Основні ознаки речення. Речення та судження. Типи речень. Структура речення у різних мовах.

Актуальне членування речення. Засоби актуального членування речення у мовах світу.

Практичні заняття 9; 10

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 3; 5; 7; 8; 9; 11; 13; 15; 18; 19; 20.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови

Семінарське заняття № 1.

Мовознавство як наука. Природа, сутність, функції мови

План

1. Мовознавство як наука. «Основи мовознавства» як навчальна дисципліна.
2. Методи дослідження мови (описовий, порівняльно-історичний, зіставний, структурний).
3. Природа і сутність мови.
4. Мова і суспільство. Загальнонародна мова та її диференціація.
5. Функції мови.

Ключові поняття і терміни

Мова, мовознавство, загальне мовознавство, конкретне мовознавство, філологія.

Метод, аналіз, синтез, описовий метод, порівняльно-історичний метод, зіставний метод, структурний метод.

Літературна мова, територіальний діалект, соціальний діалект, просторіччя, суржик, мовна політика.

Функції мови: комунікативна, мислетворча, когнітивна, репрезентативна, фактична, волюнтативна, емотивна, естетична, метамовна, акумулятивна.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення мовознавства.
2. У чому полягає різниця між конкретним і загальним мовознавством?
3. Які лінгвістичні дисципліни виділяють у межах загального мовознавства?
4. Доведіть, що мова є суспільним явищем.
5. Розкрийте зв'язки мови із суспільством.
6. Що розуміють під літературною мовою? Якими рисами характеризується літературна мова? Чим вона відрізняється від загальнонародної мови?

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 5.

Додаткова: 1; 2; 4; 7; 8; 11; 12; 14; 18; 19; 22.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Проаналізуйте наведені нижче уривки із творів видатних науковців та прокоментуйте, як ви розумієте їхні погляди на природу мови.

1. «Мову слід розглядати, на моє глибоке переконання, як безпосередньо закладену в людині, оскільки свідомим витвором людського розуму мову пояснити неможливо... Мову неможливо було б вигадати, якби її тип не був уже закладений у людському розумі. Щоб людина мала можливість опанувати хоча б одне слово не просто як чуттєву сполуку, а як членоподільний звук, що позначає поняття, вся мова загалом і в усіх своїх взаємозв'язках уже повинна бути закладена в ній. У мові нема нічого одиничного, кожний окремий її елемент виявляє себе лише як частина цілого. Яким би природним не здавалося припущення про поступове утворення мов, вони мали виникнути лише одразу. Людина є людиною тільки завдяки мові, а для того щоб створити мову, вона вже повинна бути людиною. Коли припускають, що цей процес відбувався поступово, послідовно і начебто по черзі, що з кожною новою частиною набутої мови людина все більше ставала людиною, і вдосконалюючись таким чином, ми знову стали вигадувати нові елементи мови, то залишають поза увагою неподільність людської свідомості і людської мови, не розуміють природу дії розуму, необхідного для опанування окремого слова і разом із тим достатнього для розуміння всієї мови. Тому мову неможливо уявити собі як дещо подане задалегідь, оскільки в такому випадку зовсім не зрозуміло, яким чином людина могла зрозуміти цю даність і примусити її слугувати собі. Мова за необхідності виникає із людини, і, звичайно, мало-помалу, але так, що її організм не лежить у вигляді мертвої маси в сутінках душі, а як закон обумовлює... функції мисленневої сили людини...» (В. фон Гумбольдт).

2. «Мова є начебто зовнішнім проявом духу народів: мова народу є його дух, і дух народу є його мова, і важко уявити собі що-небудь більш тотожне... Мова, якої б форми вона не набувала, завжди є духовним утіленням життя нації» (В. фон Гумбольдт).

3. «Мова – це система знаків, які виражають поняття, а отже, її можна порівняти з письмом, з абеткою для глухонімих, з символічними обрядами, з формами ввічливості, із військовими сигналами тощо. Вона лише найважливіша поміж усіх цих систем» (Ф. де Соссюр).

Вправа 2. Прочитайте уважно уривки з різних творів. Прокоментуйте, будь ласка, які функції мови проявляються в них більшою мірою.

1. «Форми, в які складалася давня українська міфологія, були реальні образи, взяті на землі. Бо земля була в давнього чоловіка, як кажуть, під носом, а небо – під лісом. Молода слабосильна душа не могла ще думати логічними мислями і мусіла кликати собі до помочі фантазію. Давні люди мусіли думати, гадати формами картин, а не душ: тим-то у всіх народів релігія попереджала філософію й науку. Всі образи для своєї релігії давні Українці мусіли брати з природи, котра обгортувала їхнє життя з усіх усюдів, як і всі народи з давніх давен в своїй міфології переносили поперед усього землю на небо. Тим-то й вийшло так, що все в міфології, що справді діється на небі, все те ніби діялось десь на землі» (І. Нечуй-Левицький Світогляд українського народу. Ескіз української міфології).

2. «Усі мови світу можна поділити на групи за певними принципами, що покладені в основу класифікації. Так, вони можуть бути систематизовані за територіальною чи географічною, ареальною ознакою (наприклад, мови Африки, Австралії, Європи); залежно від функцій, які вони виконують у суспільстві (наприклад, латинська мова в римсько-католицькій церкві, церковнослов'янська – в греко-православній, арабська – в ісламі); за їх поширеністю тощо» (Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства).

3. Була у їх донька, Оленкою звали. Як опеньочок, ще невеличке було, а там таке: оце як Палажка що робить, пряде або-що, було, то Оленка торкає пальчиком роботу її та:

– А як воно це? А з чого воно?

Букварець купив їй Михайло, зробив їй указочку, прийде зима, єсть вільний час, Михайло:

– Ану, Оленко, грамоти вчитися, ану грамоти...

Оленка, таке манюсіньке, в сорочечці, чорнявенька, як і батько, пальчик у рот, сідає:

– Це «а», а це «б», – читає за батьком.

А ранок, вечір настане, Михайло:

– Ану, Оленко, бозі молиться, ану бозі. Бозя папки дасть, здоров'ячка дасть.

Стає, опенячок, молиться за татом. Таке втішненьке (Тесленко А. «Страчене життя»).

4. ...**Галя.** Що це ти, Стехо, робиш? Хіба у нас сьогодні гості, чи що?

Стеха. Та ще й які гості, якби ви знали!

Галя. Які ж там гості і відкіля?

Стеха. Угадайте.

Галя. Чи не з Чигирина?.. Так?

Стеха. Із Чигирина, та хто такий?

Галя. Які-небудь старшини?

Стеха. То-то бо й є, що не старшини, і ...

Галя. Та хто ж такий? Може... та ні! Сьогодні такий день. А мені батюшка учора і говорив щось таке.

Стеха. Говорив, та не договорив. А я знаю – тільки не скажу... (Шевченко Т. Г. «Назар Стодоля»).

5. Укр.: Без муки немає науки.

Рос.: Наука – не медовуха: в рот не вольєшь.

Англ.: No pains, no gains.

Нім.: Ohne Flei kein Preis.

Іспан.: El aprender es amargura; el fruto es dulzura.

Лат.: Non est ad astra mollis e terra via. (Нелегкою є дорога від землі до зірок.)

Семінарське заняття № 2.

Мова як знакова система. Основні лінгвістичні антиномії

План

1. Мова і мислення. Типи мислення: поняттєве, чуттєво-образне, технічне. Вербальне та невербальне мислення.
2. Система і структура мови.
3. Мова як знакова система.
4. Мова і мовлення.
5. Синхронія і діахронія.

Ключові поняття і терміни

Мислення, чуттєво-образне, технічне, поняттєве мислення, вербальне і невербальне мислення.

Семіотика, лінгвосеміотика, знак, мовний знак, властивості знака, двобічність знака, паралінгвістика.

Мова, мовлення, мовленнєва діяльність.

Система, структура, рівень мови, одиниця рівня, ієрархічні, парадигматичні і синтагматичні відношення між мовними одиницями. Синхронія, діахронія.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 5.

Додаткова: 1; 2; 4; 7; 8; 11; 12; 14; 18; 19; 22.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Заповніть таблицю:

Запитання для самоперевірки	Відповіді
1. Який тип мислення притаманний тільки людині?	
2. Є вербальні і невербальні засоби спілкування. До яких слід віднести сигнали світлофора?	
3. Які обов'язкові властивості знака ви знаєте?	
4. Яка одиниця мови є повноцінним знаком?	
5. Як називається наука, що вивчає різні системи знаків?	
6. Чи потрібна мова для здійснення технічного мислення?	
7. Який тип мислення пов'язаний з мовою?	
8. Яке явище є психофізичним: мова чи мовлення?	
9. Розвиток мови, її зміна протягом тривалого часу – це синхронія чи діахронія?	
10. Назвіть одиницю найнижчого рівня мови.	

Вправа 2. Заповніть у зошиті таблицю відповідно до зазначених рубрик.

Основний рівень мови	Одиниця рівня	Розділ мовознавства

Вправа 3. Доведіть (письмово), що слова укр. *дерево* і англ. *apple* є знаками. Які мовні знаки на позначення відповідних денотатів існують в англійській мові?

Семинарське заняття № 3

Походження і розвиток мови

План

1. Проблема походження мови. Гіпотези про походження мови.
2. Закономірності розвитку мов (зовнішні і внутрішні причини мовних змін; специфіка розвитку різних рівнів мовної структури).
3. Особливості контактування мов (диференціація та інтеграція; піджини і креольські мови; субстрат і суперстрат).
4. Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи.

Ключові поняття і терміни

Гіпотези походження мов, моногенез, полігенез, диференціація, інтеграція, піджин, креольська мова, штучна мова, літературна мова, субстрат, суперстрат.

Питання для самоконтролю:

1. У чому відмінність між походженням мови загалом і походженням конкретної мови?
2. Які теорії лінгвогенезу ви знаєте?
3. Які причини викликають зміни в мові? Наведіть приклади мовних змін, зумовлених зовнішніми причинами та внутрішньомовними причинами.
4. Що таке диференціація та інтеграція мов?
5. До чого може привести контактування мов?
6. Що таке піджини і креольські мови? Що спільне і відмінне між ними?
7. Схарактеризуйте явище схрещення мов? Що таке субстрат і суперстрат?
8. Як змінюються різні рівні мовної структури?

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 2 – 5; 7; 8; 11; 12; 17; 18; 19; 20; 21.

Практичне завдання

Заповніть таблицю відповідно до зазначених рубрик, схарактеризуйте основні гіпотези походження мови

Назва гіпотези походження мови	Суть гіпотези

Семинарське заняття № 4

Загальна характеристика мов світу. Класифікація мов

План

1. Загальна характеристика мов світу.
2. Порівняльно-історичне вивчення мов.
3. Генеалогічна класифікація мов.
4. Характеристика індо-європейської мовної сім'ї.
5. Типологічна класифікація мов.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

світова (міжнародна) мова, державна мова, генеалогічна класифікація мов, мовна сім'я, мовна група, порівняльно-історичний метод, типологічна класифікація мов, кореневі, аглютинативні, полісинтетичні і флективні мови.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні критерії, за якими можна схарактеризувати усі мови світу.
2. На основі якого методу створена генеалогічна класифікація мов?

3. Назвіть учених, які заклали основи порівняльно-історичного мовознавства.
4. Визначте поняття мовної сім'ї. Скільки мовних сімей є у світі?
5. Назвіть основні мовні сім'ї.
6. До яких сімей, груп і підгруп належать такі мови: санскрит, баскська, японська, українська, італійська, ірландська, угорська, фінська, португальська, датська, польська, турецька, циганська, румунська, арабська, албанська, чукотська, англійська, іспанська, французька, китайська, чеська, вірменська, литовська, македонська?
7. Яку класифікацію мов називають типологічною?
8. Чим типологічна класифікація відрізняється від генеалогічної?
9. Які типи мов виділяють за типологічною класифікацією?
10. Чи бувають чисті типи мов? Доведіть свою відповідь.

Рекомендована література:

Основна: 1; 2; 4; 5.

Додаткова: 2 – 5; 7; 8; 11; 12; 18; 19; 20.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Заповніть таблиці відповідно до генеалогічної класифікації мов

Таблиця 1

Мова	Сім'я	Група	Підгрупа
українська			
французька			
голландська			
арабська			
циганська			
таджицька			
англійська			
іврит			
латинська			
перська (фарсі)			

Таблиця 2

Мова	Сім'я	Група	Підгрупа
німецька			
угорська			
румунська			
болгарська			
японська			
польська			
іспанська			
китайська			
норвезька			
санскрит			

Вправа 2. Запишіть подані мови в таблицю відповідно до типологічної класифікації мов.

Мови: санскрит, чукотська, турецька, українська, угорська, англійська, гінді, французька, казахська, фінська, японська, іспанська, литовська, арабська, китайська.

Кореневі (ізолятивні)	Аглютинативні	Інкорпоративні (полісинтетичні)	Флективні

			Синтетичні	Аналітичні

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Структурні елементи мовної системи

Семінарське заняття № 5. Фонетика як розділ мовознавства. Одиниці фонетики

План

1. Фонетика як лінгвістична дисципліна. Три аспекти вивчення звуків.
2. Артикуляційна класифікація звуків.
3. Фонетичне членування мовленнєвого потоку: фраза, такт, склад.
4. Просодичні засоби мовлення. Наголос та інтонація.
5. Позиційні фонетичні зміни: редукція голосних, оглушення дзвінких приголосних наприкінці слова, протеза.
6. Комбінаторні фонетичні зміни: акомодация, асиміляція, дисиміляція, епентеза, дієреза, метатеза, гаплогія, субституція.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

1. Фонетика, звук, акустика, артикуляція, мовленнєвий апарат, екскурсія, рекурсія, тон, шум, тембр, голосні звуки, приголосні звуки, проривні, щілинні (фрикативні), африкативні, носові, бокові, дрижачі, губні, передньо- (середньо-, задньо-) язикові, шумні, сонорні, палаталізовані приголосні звуки.
2. Склад, фонетичне слово, такт, синтагма, фонетична фраза, наголос, інтонація.
3. Позиційні фонетичні процеси, комбінаторні фонетичні процеси, редукція, акомодация, асиміляція, гаплогія, епентеза, протеза, метатеза, дієреза, фонетичні історичні чергування.

Питання для самоконтролю

1. Що є об'єктом вивчення фонетики?
2. Поясніть, чим відрізняється загальна фонетика від конкретної, описової та історичної? Що є предметом вивчення зіставної фонетики?
3. З якими нелінгвістичними дисциплінами і як саме пов'язана фонетика?
4. Назвіть три аспекти у вивченні звуків мови.
5. Дайте загальну характеристику мовленнєвого апарата.
6. Назвіть основні відмінності між голосними і приголосними звуками.
7. За якими ознаками класифікуються приголосні звуки?
8. Які різновиди змін звуків ви знаєте?
9. Дайте визначення позиційних змін звуків. Назвіть позиційні зміни звуків, поясніть їх суть. Наведіть приклади.
10. Дайте визначення комбінаторних змін звуків. Назвіть комбінаторні зміни звуків.

Рекомендована література:

Основна: 1– 5.

Додаткова: 2; 3; 5; 7; 8; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Прочитайте текст. Виділіть фрази, синтагми, такти. Порівняйте їх з реченнями і словами. Схарактеризуйте принципи виділення синтаксичних і фонетичних одиниць. Знайдіть енклітику і проклітику.

Священна мова брахманів

Вивчення санскриту відкрило шлях до ознайомлення з санскритською літературою у всьому її розмаїтті. В ній були й стародавні тексти релігійного змісту – Віди (того самого кореня, що й відати), і старовинні епічні твори історико-міфологічного характеру на зразок давньогрецької «Іліади», але далеко більші від неї за обсягом – Рамаєна та Махабхарата. Були й твори з граматики, своєю послідовністю викладу досконаліші за праці грецьких філологів, наприклад, граматичний трактат Паніні та коментарі до нього Патанджалі. Відкриттям санскриту жваво зацікавилися європейські вчені, особливо німці (Білецький А. О. Про мову і мовознавство).

Вправа 2. Знайдіть і випишіть явища енклітики і проклітики.

Укр.: ...Цього козарлюгу ні куля, ні шабля не брали. Бо він був заворожений, тобто – безсмертний. І в огні він не горів, і в воді не тонував, бо виходив із вогню мокрим, а з води – сухим. А ім'я його знане було по всій-усій Україні: Мамай (Слабошпицький М. «Козак – душа правдивая»).

Англ.: The ship entered the Tobermory Bay. The twins, Frank and Jane Graham, stood on deck and watched the lovely scene with wide-open eyes.

Though they were tired after the long railroad journey and the sea trip from Glasgow, they could not help uttering exclamations of delight (K. Fidler).

Вправа 3. Запишіть, де потрібно, слова фонетичною транскрипцією і визначте фонетичні процеси в них.

Укр.: боротьба, Вітчизна, свято, трамвай (розм.), Пилип (рос.: Филипп), тижневий, сонце (рос.: солнце), долоня (рос.: ладонь).

Англ.: girls, doors, books, go, goose, news, gold.

Вправа 4. Які ви знаєте комбінаторі зміни звуків? Запишіть слова фонетичною транскрипцією у таблицю: а) з повною асиміляцією; б) з неповною асиміляцією звуків.

Укр.: молотьба, смієшся, зшити, розписати, розсіяти, пісню.

Вправа 5. Визначте та схарактеризуйте комбінаторні зміни звуків.

Укр.: просьба, вокзал, косьба, отже, з печі, нігті, розкіш, безшумно, у книжці, світ, цвях, Хома, Тадей; чесний, тижня.

Вправа 6. Порівняйте слова російської та української мов. Які фонетичні зміни відбулися в українській мові?

Она – вона, Анна – Ганна, огонь – вогонь, Отчизна – вітчизна, острый – гострий, улица – вулиця, уста – вуста, огород – город.

Семінарське заняття № 6.

Фонологія. Мова і письмо. Графіка і орфографія.

План

1. Поняття фонем. Позиції фонем. Варіанти і варіації фонем.
2. Фонологічна система.
3. Мова і письмо. Етапи розвитку письма.
4. Графіка. Алфавіт.
5. Орфографія. Основні принципи правопису.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

Фонологія, фонема, алофон, варіант фонемі, варіація фонемі, привативна фонемна опозиція, еквіполентна фонемна опозиція, градуальна фонемна опозиція.

Піктографія, ідеографія, фонографія, палеографія, графіка, алфавіт, орфографія, принципи орфографії.

Питання для самоконтролю

1. Що є об'єктом вивчення фонетики?
2. Поясніть, чим відрізняється загальна фонетика від конкретної, описової та історичної? Що є предметом вивчення зіставної фонетики?
3. З якими нелінгвістичними дисциплінами і як саме пов'язана фонетика?
4. Які є три аспекти у вивченні звуків?
5. Дайте загальну характеристику мовленнєвого апарата.
6. Назвіть основні відмінності між голосними і приголосними звуками.
7. За якими ознаками класифікуються приголосні звуки?
8. Які різновиди змін звуків ви знаєте?
9. Дайте визначення позиційних змін звуків. Назвіть позиційні зміни звуків, поясніть їх суть. Наведіть приклади.
10. Дайте визначення комбінаторних змін звуків. Назвіть комбінаторні зміни звуків.
11. Назвіть етапи розвитку графічного письма.
12. Що таке графіка, що є предметом графіки?
13. Які чотири сім'ї алфавітів існують на Землі?
14. Укладіть словник фонетичних термінів (перелік термінів додається).

Рекомендована література:

Основна: 1– 5.

Додаткова: 2; 3; 5; 7; 8; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Вимовте і зіставте між собою пари слів, визначте ознаки фонем та їх функції.

Укр.: лан – пан, тихо – лихо, грати – грати, джміль – хміль.

Англ.: run – ran, foot – feet, sit – seat, man – men, lip – leap, mitt – meat, thin – thing.

Вправа 2. Зіставте абетки української та іноземної мови, яку ви вивчаєте. Дайте кількісну та якісну характеристику букв у кожній абетці. Доповніть відповідь презентацією.

Вправа 3. Визначте, який принцип орфографії є основним у мові, яку ви вивчаєте.

Проілюструйте ваш висновок прикладами.

Семінарське заняття № 7.

Лексикологія. Слово та його значення. Фразеологія. Лексикографія

План

1. Лексикологія. Розділи лексикології.
2. Слово як одиниця мови. Поняття лексеми.
3. Лексичне значення:
 - а) поняття лексичного значення; три типи відношень слова (предметний, поняттєвий, лінгвальний);
 - б) типи лексичних значень за характером відношення до позначуваного об'єкта (прямі і переносні значення) та за синтагматичною зумовленістю (вільні й зв'язані).
4. Полісемія. Основні типи перенесення значень слів (метафора, метонімія).
5. Омонімія. Суміжні з омонімією явища.
5. Фразеологія як розділ лексикології. Фразеологізм. Основні ознаки фразеологізму.
6. Класифікація фразеологізмів.

7. Лексикографія. Енциклопедичні й лінгвістичні словники.
8. Одномовні і багатомовні словники.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію

Лексикологія, семасіологія, ономасіологія, етимологія, фразеологія, ономастика, антропоніміка, топоніміка, лексикографія, слово, лексема, лексико-семантичний варіант, лексичне значення, концептуальне значення, денотативне значення, конотативне значення, пряме значення, переносне значення, вільне значення, фразеологічно зв'язане значення, синтаксично зумовлене значення, конструктивно зумовлене значення, полісемія, метафора, метонімія, синекдоха, омоніми, омоформи, омофони, омографи, фразеологізм, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, фразеологічні вирази.

Питання для самоконтролю

1. Що вивчає лексикологія? Що є предметом загальної, конкретної, історичної та зіставної лексикології?
2. Які розділи лексикології вам відомі? Що є предметом їхнього вивчення?
3. Схарактеризуйте семасіологію як розділ лексикології.
4. Що є об'єктом вивчення ономасіології?
5. Дайте визначення слова. Назвіть його основні ознаки.
6. У чому полягає різниця між термінами «слово» і «лексема»?
7. Дайте визначення поняттю «лексичне значення». Із яких компонентів складається лексичне значення?
8. Назвіть та схарактеризуйте типи лексичних значень.
9. Розкажіть про співвідношення слова і поняття.
10. Які слова є моносемічними? На чому базується полісемія?
11. Яке явище лежить в основі метафори?
12. Який зв'язок значень простежується при метонімії?
13. Схарактеризуйте омонімію як лексико-семантичну категорію.
14. Дайте визначення фразеології.
15. Назвіть основні ознаки фразеологізму. Що зближує фразеологізм зі словом? Що зближує і що різнить фразеологізм і вільне словосполучення?
16. У чому виявляється національна специфіка фразеології? Підкріпіть свої думки конкретними прикладами.
17. Які типи фразеологізмів ви знаєте?
18. Що таке лексикографія?
19. Що є предметом теоретичної лексикографії?
20. Які функції виконує практична лексикографія?
21. На які два типи діляться всі словники?
22. Яка відмінність між енциклопедичними і лінгвістичними словниками?
23. Які енциклопедичні словники ви знаєте?
24. Назвіть основні словники лінгвістичних термінів.
25. На які дві групи поділяються лінгвістичні словники?
26. Перелічіть типи одномовних словників.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 1 – 6; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Випишіть із тлумачного словника по п'ять прикладів омонімів та багатозначних слів.

Зразок:

Ордер, а, ч. Письмове розпорядження; припис; // Документ на одержання або видачу чого-небудь; мандат. Ніколи не був Калинович шпіоном! Не був тоді, коли за те ремесло платили гріш-ми, авансами й ордерами. (Фр.)

Ордер, а, ч. Вид архітектурної композиції, що складається з вертикальних (колон, пілястрів) і горизонтальних (антаблемента) частин у відповідній архітектурно-стильовій обробці; в класичній формі сформувався в стародавній Греції.

Орел, а, ч. 1. Птах; беркут, орлан. 2. Герб із зображенням цього птаха. У запорожців на білих корогвах тільки червоні хрести, а в городових орли і всяке мальоване золотом. (П. Куліш); // Зворотній бік монети, медалі. 3. Про сильну, мужню людину; герой, звитяжець. – Орел, а не козак! – каже знов

Василь Невольник. – Що, якби таких друзяк припливло хоч дві чайки до Кермана, як я пропадав там у неволі? (П. Куліш).

Література: Словник української мови. – 111 тт. – К., 1970–1980.

Вправа 2. Визначте слова, вжиті в прямому та переносному значенні. Укажіть вид переносних значень.

Прийшла зима; купили «Запорожець»; сонце сміється; лисяча шапка; горло пляшки; столове срібло; зубок часнику; стріляти очима; гірка доля; прочитати Шевченка; голова комісії.

Вправа 3. Чи можна вважати омонімами подані слова? Складіть з ними речення.

Укр.: дорога' (людина), доро'га (до школи); котел (посуд для варіння чогось) і котел (тактичний військовий прийом на війні).

Англ.: bow – to bend forward at waist in respect (e.g. “bow down”), bow – the front of the ship (e.g. “bow and stern”), bow – a kind of tied ribbon (e.g. “bow on a present, a bowtie”).

Вправа 4. Доберіть до поданих іншомовних фразеологізмів відповідники української мовою. Зробіть дослівний переклад іншомовних фразеологізмів і прокоментуйте результати.

Англ.: to give one hot, to carry coals to Newcastle, he laughs best who laughs last.

Семінарське заняття № 8

Тема: Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови

План

1. Поняття лексико-семантичної системи мови. Парадигматичні та синтагматичні відношення між словами.
2. Синонімія.
3. Антонімія.
4. Гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.
5. Лексико-семантичне поле.
6. Активна і пасивна лексика (професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми).
7. Причини історичних змін у лексиці. Архаїзми, історизми й неологізми.
8. Запозичення (матеріальне (лексичне) запозичення) і калькування, пряме й опосередковане запозичення, інтернаціоналізми.
9. Етимологія як розділ мовознавства.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію

Синоніми, синонімічний ряд, домінанта, абсолютні (повні) синоніми, часткові синоніми, антоніми, контрарні антоніми, комплементарні антоніми, контрадикторні антоніми, векторні антоніми, гіперо-гіпонімія, конверсія, конверсиви, лексико-семантичне поле, професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми, термін,

архаїзми, історизми, неологізми, матеріальне (лексичне) запозичення, калькування, інтернаціоналізми, етимологія.

Питання для самоконтролю

1. Що є основою лексико-семантичної системи мови?
2. Яке парадигматичне об'єднання слів називають семантичним полем?
3. Що таке сема?
4. Наведіть приклади родо-видових зв'язків між словами.
5. На які групи поділяють неповні синоніми?
6. У чому полягає сутність антонімів?
7. Які ознаки характерні для термінів?
8. Розкрийте причини історичних змін у лексиці.
9. Які слова називають архаїзмами? Яка відмінність між власне архаїзмами й історизмами? Схарактеризуйте групи лексичних архаїзмів.
10. Які слова називають неологізмами? Які різновиди неологізмів ви знаєте? Що таке авторські неологізми? Який ще існує термін для їх позначення?
11. Розкрийте причини лексичних запозичень. Опишіть шляхи та способи запозичень. Які мови є найпотужнішими джерелами лексичних запозичень?
12. Чому деякі слова зазнають табування? Що таке евфемізми?
13. Дайте визначення етимології.
14. Що розуміють під внутрішньою формою слова? Як називається втрата словом внутрішньої форми?
15. Як ви розумієте термін «наукова етимологія»?
16. Що таке народна (побутова) етимологія? Чим вона відрізняється від наукової етимології?

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 1 – 6; 9; 11; 15; 18; 19; 20.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Поділіть подані слова на архаїзми та історизми. Доберіть до архаїзмів сучасні відповідники.

Плахта, гусар, городовий, вельми, перст, гряде, піт, сотник, динарій, ректи, орда, фунт, узріти, віче, кольчуга, жупан, камердинер.

Зразок: історизми: кріпак; архаїзми: оний – той.

Історизми	Архаїзми

Вправа 2. Які слова української та іноземної мови, що ви вивчаєте, утворено від латинських слів?

Familia, studio, aqua, terra, optima, administro, circus, communico, corpus, documentum, medicus, natura, factum, homo, magister, finis, forma, memoria, patria, historia.

Семінарське заняття № 9

Граматики. Граматичне значення. Граматичні категорії

План

1. Граматика. Об'єкт і розділи граматики.
2. Граматичне значення.
3. Граматична категорія.

4. Поняття морфеми.
5. Види морфем.
6. Частини мови. Критерії виділення частин мови.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

Граматика, морфологія, синтаксис, дериватологія, граматичне значення, граматична категорія, граматична форма, морфема, афікс, постфікс, інтерфікс, інфікс, циркумфікс, трансфікс, частини мови..

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення граматики.
2. З яких розділів складається граматика? Дайте визначення цих розділів.
3. Що є предметом морфології і синтаксису?
4. Яке місце в структурі мови посідає граматика? Обґрунтуйте свою відповідь.
5. Що таке граматичне значення? Які типи граматичних значень ви знаєте?
6. Дайте визначення граматичної категорії. Як класифікують граматичні категорії? Схарактеризуйте основні граматичні категорії.
7. Дайте визначення морфеми й обґрунтуйте його.
8. Які типи значень властиві морфемам? Підкріпіть свою відповідь конкретними прикладами.
9. На які два види поділяються всі морфеми?
10. Назвіть різновиди сегментних морфем. До кожного різновиду наведіть приклади. Що таке суперсегментні морфеми?
11. Як називається розділ мовознавства, який вивчає морфеми? Назвіть основні проблеми цього розділу.
12. Дайте визначення частин мови. Які основні критерії виділення частин мови ви знаєте? Розкрийте зміст кожного критерію.
13. Які допоміжні критерії використовують для визначення слів за частинами мови? У чому полягає проблема провідного критерію?
14. Чи можна один і той самий критерій використовувати як провідний для класифікації слів за частинами мови в різних мовах? Обґрунтуйте свою відповідь.
15. Схарактеризуйте частини мови, вказуючи на їх основні ознаки.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 3; 5; 7; 8; 9; 11; 13; 15; 18; 19; 20.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. У поданих реченнях визначте граматичне значення кожного слова, укажіть, якими засобами ці значення передаються. У якій частині слів міститься переважно лексичне значення, а в яких – граматичне? Чи можна побудувати речення, використовуючи лише лексичне значення слова? В усіх мовах?

Нестора часто називають літописцем. Це так, він справді вів літопис. Але правильніше його називати письменником та істориком. І не просто першим професійним істориком України-Русі, а батьком усієї нашої історії (Слабошпицький М. «Батько української історії»).

Вправа 2. Визначте будову слів та заповніть таблицю.

Пролісок, лісовик, зміна, беззмінний, степи, стежка, стежина, степовий, підземний, ходити, перехід, підфарбовувати, пофарбований.

Зразок:

Слово	Префікс	Корінь	Суфікс	Закінчення
Лісовий	-	ліс	ов	ий

Вправа 3. Розгляньте подані приклади з української й англійської мови. З'ясуйте, якими мовними засобами виражено граматичні значення у прикладах з кожної мови.

Укр.: птах – пташка, пташеня; поле – у полі, на полях; ходити – виходити, виходив, виходжу; веселий – веселіший, найвеселіший.

Англ.: books, time – a time, foot – feet, take – took.

Семінарське заняття № 10

Способи вираження граматичних значень. Одиниці синтаксису

План

1. Синтетичні способи вираження граматичних значень.
2. Аналітичні способи вираження граматичних значень.
3. Поняття словосполучення. Типи словосполучень.
4. Синтаксичні зв'язки слів.
5. Речення. Основні ознаки речення.
6. Актуальне членування речення.

Завдання

Випишіть у словник терміни та вивчіть їхню дефініцію:

Афіксація, редуплікація, суплетивізм, внутрішня флексія, спосіб інтонації, спосіб порядку слів, спосіб службових слів, валентність, узгодження, керування, координація, прилягання, тяжіння, інкорпорація, замикання, ізафет, предикативність, модальність, словосполучення, речення, актуальне членування речення.

Питання для самоконтролю

1. Що таке граматична форма слова?
2. Наведіть приклади синтетичних і аналітичних форм слова. Прокоментуйте їх.
3. Що таке суплетивізм?
4. Що ви розумієте під способом вираження граматичних значень?
5. Які способи вираження граматичних значень називають синтетичними? Назвіть основні синтетичні способи вираження граматичних значень.
6. Опишіть усі різновиди афіксального способу вираження граматичних значень. До кожного з них наведіть приклади.
7. Чим відрізняється фузія від аглютинації?
8. Назвіть випадки використання суплетивізму для вираження граматичних значень в українській та іноземній мові, яку ви вивчаєте.
9. Які аналітичні способи вираження граматичних значень вам відомі? Розкажіть про них і наведіть приклади.
10. Які аналітичні способи вираження граматичних значень поширені в іноземній мові, яку ви вивчаєте?
11. Яку синтаксичну конструкцію називають словосполученням?
12. Поясніть, що таке валентність. Як валентність реалізується у побудові словосполучень і речень?
13. На які групи поділяються словосполучення за структурою?
14. Назвіть основні види словосполучень за характером виражених у них синтаксичних відношень.
15. Назвіть синтаксичні зв'язки між словами у словосполученні та реченні, які існують у мовах світу. Скажіть, у яких мовах поширені ті чи інші засоби синтаксичного зв'язку.
16. Наведіть відомі вам визначення речення і зіставте їх. Які аспекти і властивості речення в

- них відбиті?
17. Назвіть основні властивості речення, які його відрізняють від інших структурних одиниць мови. Розкажіть про співвідношення речення і судження.
 18. Які два аспекти виділяють у реченні? Яким терміном називають речення, коли його розглядають як одиницю мовлення?
 19. Назвіть граматичні ознаки речення. Поясніть, що таке предикативність, із яких елементів вона складається і якими засобами виражається.
 20. Яка роль інтонації в оформленні речення?
 21. Що таке комунікативний тип речення? Які комунікативні типи речень ви знаєте?
 22. На які типи поділяються речення за структурою? Назвіть структурні типи простого речення.
 23. У чому різниця між односкладними і двоскладними реченнями?
 24. Поясніть, що таке актуальне членування речення.

Рекомендована література:

Основна: 1 – 5.

Додаткова: 3; 5; 7; 8; 9; 11; 13; 15; 18; 19; 20.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Вправа 1. Перекладіть речення іноземною мовою, яку вивчаєте. Проаналізуйте та прокоментуйте особливості їх будови.

Мати любить дочку.

Батько любить сина.

Жінка читає книгу.

Студент добре відповідає.

Книга лежала на столі.

Вправа 2. Проаналізуйте наведені приклади, поясніть їх граматичні значення і способи їх вираження.

Укр.: *я – мене, мені, великий – більший, добре – краще.*

Рос.: *он – его, ребёнок – дети, иду – шёл, говорю – сказал, много – больше.*

Англ.: *I – me, she – her, big – bigger, the biggest; good – better, the best; many – more.*

Нім.: *der Mensch – die Leute, in – ihn, viel – mehr, gut – besser, bin – sind – war.*

Фран.: *je – moi, il – lui, bon – meilleur, bien – mieux.*

Латин.: *ego – mei, mihi, magnus – major, maximus; parvus – minor, minimus.*

Вправа 3. Установіть актуальне членування речень.

Укр.: *Ліс усе густішав, чорнішав. Скрізь п'ялися сосни, буків вже не було. Стежка ставала прикрішою (М. Коцюбинський).*

Англ.: *That was Mr. Brown who told me this story.*

Mr. Brown told me this story.

John loves Mary.

Mary is loved by John.

6. КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	3	3	1	1
Відвідування практичних занять	1	4	4	6	6
Робота на практичному занятті	10	4	40	6	60
Лабораторна робота (зокрема допуск, виконання, захист)	-	-	-	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	4	20	6	30
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25
Разом		-	92	-	122
Максимальна кількість балів:		214			
Розрахунок коефіцієнта:		2,14			

6.2. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови

Тема 1: Мовознавство як наука. «Основи мовознавства» як навчальна дисципліна

Завдання:

1. Самостійно опрацювати і законспектувати питання «Методи лінгвістичних досліджень». Навести мовні приклади, що ілюструють описовий, порівняльно-історичний, зіставний та структурний методи.

Тема 2: Природа, сутність, функції та будова мови

Завдання:

1. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *мова, мислення, акумулятивна функція мови, волюнтативна функція мови, емотивна функція мови, естетична функція мови, когнітивна функція мови, комунікативна функція мови, метамовна функція мови, мислетворча функція мови, літературна мова, діалект, мовна політика, мислення, чуттєво-образне мислення, технічне мислення, поняттєве мислення, знак, семіотика, паралінгвістика, мовлення, система, структура, синхронія, діахронія, ієрархічні відношення, парадигматичні відношення, синтагматичні відношення.*

2. Випишіть приклади парадигматичних і синтагматичних відношень між одиницями різних мовних рівнів.

Тема 3: Мови світу, їх вивчення та класифікація

Завдання:

1. Назвати мови, найпоширеніші у кожній частині світу. Схарактеризувати за генеалогічною класифікацією мови, які вивчаєте або вивчали.
2. Визначити, до яких сімей, груп і підгруп належать такі мови: санскрит, баскська, японська, українська, італійська, ірландська, угорська, фінська, португальська, датська, польська, турецька, циганська, румунська, арабська, албанська, чукотська, англійська, іспанська, французька, китайська, чеська, вірменська, литовська, македонська?
3. Визначити, який тип переважає у мовах індоєвропейської мовної сім'ї, семіто-хамітської мовної сім'ї, тюркської мовної сім'ї, фіно-угорської мовної сім'ї, китайсько-тибетської мовної сім'ї.

Тема 4: Походження і розвиток мов

Завдання:

I. Самостійно опрацюйте питання:

1. Проблема походження мови. Гіпотези про походження мови.
2. Закономірності розвитку мов (зовнішні і внутрішні причини мовних змін; специфіка розвитку різних рівнів мовної структури).
3. Особливості контактування мов (диференціація та інтеграція; піджини і креольські мови; субстрат і суперстрат).
4. Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясуйте дефініції термінів: *світова (міжнародна) мова, державна мова, мова піджин, креольська мова, штучна мова, літературна мова, субстрат, супер страт.*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Структурні елементи мовної системи

Тема 5: Фонетика і фонологія

Завдання:

I. Самостійно опрацювати питання:

1. Артикуляційна класифікація звуків.
2. Фонетичне членування мовленнєвого потоку: фраза, такт, склад.
3. Просодичні засоби мовлення. Наголос та інтонація.
4. Мова і письмо. Етапи розвитку письма.
5. Графіка. Орфографія. Основні принципи правопису.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *фонетика, звук, акустика, артикуляція, мовленнєвий апарат, екскурсія, рекурсія, тон, шум, висота звука, довгота звука, основний тон, обертони, тембр, голосні звуки, приголосні звуки, ряд і піднесення голосних, проривні, щілинні (фрикативні), африкативні, носові, бокові, дрижачі, губні, передньо- (середньо-, задньо-) язикові, шумні, сонорні, палаталізовані приголосні звуки;*

склад, фонетичне слово, такт, синтагма, фонетична фраза, наголос, інтонація; позиційні фонетичні процеси, комбінаторні фонетичні процеси, редуція, акомодация, асиміляція, гаплогія, епентеза, протеза, метатеза, дієреза, фонетичні історичні чергування; фонологія, фонема, алофон, варіант фонем, варіація фонем, привативна фонемна опозиція, еквіполентна фонемна опозиція, градуальна фонемна опозиція; піктографія, ідеографія, фонографія, палеографія, графіка, орфографія.

Тема 6: Лексикологія. Слово як основна одиниця мови

Завдання:

I. Самостійно опрацюйте питання:

1. Омонімія. Суміжні з омонімією явища.
2. Фразеологія як розділ лексикології. Фразеологізм. Основні ознаки фразеологізму.
3. Класифікація фразеологізмів.
4. Лексикографія. Енциклопедичні й лінгвістичні словники.
5. Одномовні і багатомовні словники.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *лексикологія, семасіологія, ономасіологія, етимологія, фразеологія, ономастика, антропоніміка, топоніміка, лексикографія, слово, лексема, лексико-семантичний варіант, лексичне значення, денотативне значення, конотативне значення, контекстуальне значення, пряме значення, переносне значення, вільне значення, фразеологічно зв'язане значення, синтаксично зумовлене значення, конструктивно зумовлене значення, полісемія, метафора, метонімія, синекдоха, омоніми, омоформи, омофони, омографи, фразеологізм, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, фразеологічні вирази.*

Тема 7: Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови

Завдання:

I. Самостійно опрацювати питання:

1. Синонімія.
2. Антонімія.
3. Гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.

4. Лексико-семантичне поле.
5. Активна і пасивна лексика (професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми).
6. Причини історичних змін у лексиці. Архаїзми, історизми й неологізми.
7. Запозичення (матеріальне (лексичне) запозичення) і калькування, пряме й опосередковане запозичення, інтернаціоналізми.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *синоніми, синонімічний ряд, домінанта, абсолютні (повні) синоніми, часткові синоніми, антоніми, контрарні антоніми, комплементарні антоніми, контрадикторні антоніми, векторні антоніми, гіперо-гіпонімія, конверсія, конверсиви, лексико-семантичне поле, професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми, термін, архаїзми, історизми, неологізми, матеріальне (лексичне) запозичення, калькування, інтернаціоналізми, етимологія.*

Тема 8: Граматика

Завдання:

I. Самостійно опрацювати питання:

1. Види морфем.
2. Частини мови. Критерії виділення частин мови.
3. Поняття словосполучення. Типи словосполучень.
4. Синтаксичні зв'язки слів.

II. Користуючись словниками лінгвістичних термінів, з'ясувати дефініції термінів: *граматика, морфологія, синтаксис, дериватологія, граматичне значення, граматична категорія, граматичне значення, граматична форма, морфема, афікс, постфікс, інтерфікс, інфікс, циркумфікс, трансфікс, частини мови, словосполучення, валентність, узгодження, керування, координація, прилягання, тяжіння, інкорпорація, замикання, ізафет, предикативність, модальність, речення, актуальне членування речення.*

Рекомендації до виконання завдань для самостійної роботи

Завдання для самостійної роботи необхідно виконати в повному обсязі й подати на перевірку викладачу в окремому зошиті; думки викладати лаконічно, точно, змістовно й обгрунтовано.

Критерії оцінювання виконаних студентами завдань для самостійної роботи

Самостійна робота студентів з навчальної дисципліни «Основи мовознавства» оцінюється за такими параметрами:

5 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обгрунтовано, із наведенням прикладів і застосуванням методу аналізу. Студент самостійно працює з науковою літературою; робить висновки; вміє формулювати й обгрунтовувати власну позицію.

4 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обгрунтовано, але з певними помилками щодо викладу матеріалу та без наведення прикладів до окремих фактів і явищ. Студент працює із запропонованою науковою літературою; робить висновки. Однак у процесі відтворення самостійно дібраного матеріалу простежується брак власних суджень і прояву узагальнень.

3 бали – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, але з порушенням логіки й послідовності викладу матеріалу та без ілюстрування прикладами. У роботі допускаються стилістичні помилки, неточне вживання термінів, довільне витлумачення фактів. Студент працює із запропонованою науковою літературою, але аналізує її недбало, без висвітлення поглядів різних науковців.

2 бали – завдання для самостійної роботи виконані не в повному обсязі, частково самостійно. Студент володіє матеріалом на початковому рівні, викладає його хаотично і необґрунтовано, без дотримання мовних норм; має фрагментарні навички роботи з науковими джерелами і не вміє робити висновки.

1 бал – виконано менше половини завдань для самостійної роботи. Матеріал фрагментарний, не систематизований, не ілюстрований прикладами, порушена структура викладу. Його основу складає необґрунтоване копіювання чужих думок і позицій. Студент не вміє працювати з науковими джерелами і робити узагальнення.

0 балів – більшу частину самостійних завдань не виконано. Студент лише частково володіє навчальним матеріалом, не вміє чітко, лаконічно й послідовно висвітлювати його; не працює з науковими і навчальними джерелами.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Кожний модуль включає бали за **модульну контрольну роботу** (модульний контроль).

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в ЕНК.

Модульний контроль здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Модульна контрольна робота містить 25 тестових завдань теоретико-практичного спрямування.

Критерії оцінювання виконання студентами модульних контрольних робіт

Правильна відповідь на одне тестове завдання – 1 бал (разом 25).

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль із навчальної дисципліни «Основи мовознавства» (залік).

Залікову оцінку студенти отримують на підставі результатів роботи протягом семестру: відвідування лекційних і практичних занять, результатів модульних контрольних робіт та виконання самостійних робіт.

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

1. Мовознавство як наука. Зміст і основні завдання курсу «Основи мовознавства».
2. Природа і сутність мови (біологічний, психічний та суспільний аспекти мови).
3. Мова і суспільство. Основні функції мови (мова як явище суспільне; загальнонародна мова та її диференціація; суспільні функції мови).
4. Поняття про знак. Основні властивості знака. Знаковий характер мови.
5. Проблема співвідношення мови і мислення. Мова і мовлення.
6. Система і структура мови (парадигматичні, синтагматичні та ієрархічні відношення між мовними одиницями). Мовні рівні: основні й проміжні. Одиниці мови та їхні функції.
7. Поняття синхронії і діахронії. Закономірності розвитку мов (зовнішні та внутрішні причини розвитку мов; процеси диференціації та інтеграції; наслідки тривалого контактування мов: субстрат, суперстрат).
8. Проблема походження мови. Гіпотези щодо походження мови (звуконаслідувальна, звуко символічна, вигукова, трудових вигуків, жестів, гіпотеза Ф.Енгельса).
9. Різноманітність мов світу і проблеми їхньої класифікації (за походженням, структурою, кількістю носіїв, наявністю писемності, ступенем вивчення, суспільними функціями).
10. Типологічна класифікація мов (критерії типологічної класифікації мов; характеристика типологічної класифікації мов А. і Ф. Шлегелів – В. фон Гумбольдта).
11. Порівняльно-історичне вивчення мов. Генеалогічна класифікація мов. Мовна сім'я, група, підгрупа.
12. Фонетика як лінгвістична дисципліна. Аспекти дослідження звукової будови мови: акустичний (фізичний), артикуляційний (психофізіологічний), лінгвістичний (функціональний).
13. Фонетичне членування мовленнєвого потоку: фраза, такт, склад.
14. Фонетичні процеси. Позиційні (редукція голосних, оглушення дзвінких приголосних в кінці слова, протеза) і комбінаторні (асиміляція, дисиміляція, акомодация, дієреза, метатеза, епентеза, гаплогія) фонетичні зміни.
15. Поняття фонем. Функції та основні властивості фонем. Відмінність між звуком і фонемою. Диференційні та інтегральні ознаки фонем.
16. Лексикологія як розділ мовознавства. Слово як одиниця мови (характерні ознаки та функції). Слово і лексема.
17. Лексичне значення. Види лексичних значень за характером відношень до позначуваного об'єкта та синтагматичною зумовленістю. Слово і поняття.
18. Поняття полісемії. Причини виникнення багатозначності. Типи перенесення значення: метафора і метонімія.
19. Омонімія як лексико-семантичне явище. Критерії розмежування омонімії та полісемії. Класифікація омонімів. Міжмовні омоніми.
20. Загальна характеристика лексико-семантичних категорій: синонімія, антонімія, гіперо-гіпонімія і лексична конверсія.
21. Лексико-семантична система мови. Парадигматичні та синтагматичні відношення у лексикології. Поняття лексико-семантичного поля.
22. Фразеологія як розділ лексикології. Поняття фразеологізму. Типи фразеологічних одиниць.
23. Граматика як розділ мовознавства. Граматичні рівні мови. Основні граматичні одиниці.
24. Граматичне значення. Відмінність між лексичним і граматичним значеннями. Граматичні категорії. Класифікація граматичних категорій.

25. Поняття морфем. Види морфем (за характером вичленовування у слові, вираження значень та функціональною ознакою).
26. Способи вираження граматичних значень: синтетичні способи.
27. Способи вираження граматичних значень: аналітичні способи.
28. Основні критерії виділення частин мови. Загальна класифікація частин мови.
29. Поняття словосполучення. Типи словосполучень (за характером зв'язку між компонентами, будовою, формою підрядного зв'язку, типом семантико-синтаксичних відношень). Синтаксичні зв'язки слів (предикативний, сурядний, підрядний).
30. Речення. Основні ознаки речення. Типи речень. Актуальне членування речення.

6.6 Шкала відповідності оцінок

Рейтин-г ова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни «Основи мовознавства»

Разом: лекції – 8 год., семінарські заняття – 20 год.,
самостійна робота – 28 год., МКР – 4 год., залік

Тиждень	I-II	III- IV	V -VI	VII-VIII	IX-X	XI-XII	XIII- XIV	XV-XI VI
Модулі	Змістовий модуль I			Змістовий модуль II				
Назва модуля	Загальні питання мовознавства. Походження і розвиток мови			Структурні елементи мовної системи				
Кількість балів за модуль	92 балів			122 балів				
Лекції	Лекц. 1	Лекц. 2	Лекц. 3				Лекц.4	
Години	2 год.	2 год.	2 год.				2 год.	
Теми лекцій	Мовознавство як наука. «Вступ до мовознавства» як навчальна дисципліна (1 б.)	Природа, сутність, функції та будова мови (1 б.)	Мови світу, їх вивчення та класифікація (1 б.)				Граматика Граматичні одиниці, граматичні форми, граматичні категорії (1 б.)	

Теми практичних занять	Мовознавство як наука. Природа, сутність та функції мови (11 б.)	Мова як знакова система. Основні лінгвістичні антиномиї (11 б.)	Походження і розвиток мови. (11 б.)	Загальна характеристика мов світу. Класифікація мов (11б.)	Фонетика як розділ мовознавства. Одипіці фонетика (11 б.)	Фонологія. Мова і писемність. Графіка і орфографія (11 б.)	Лексикологія. Словник як основна одиниця мови (11 б.)	Лексико-семантична система мови. Історичні зміни словникового складу мови мовлення (11 б.)	Граматика (11 б.)	Способи вираження граматичних значень. Частина мови. Речення (11 б.)
Самост. робота	5*4=20 балів			5*6=30 балів						
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 (25 балів)			Модульна контрольна робота 2 (25 балів)						
Підсумк. контр.	Залік									

8. Рекомендовані джерела

Основна література

1. Вступ до мовознавства : підручник / за ред. д-ра філол. наук, проф. І. О. Голубовської. Київ: Академія, 2016. 318с.
2. Класичні мови і сучасне мовознавство : хрестоматія для студентів- класиків / упоряд.: Голубовська І. О., Шовковий В. М. Київ : Київський університет ім. Тараса Шевченка, 2015. 399 с.
3. Корольов І. Р. Вступ до мовознавства. Практикум: навч. посіб. / за ред. д-ра філол. наук, проф. І. О. Голубовської. Київ : Київський університет ім. Тараса Шевченка, 2018. 27 с.
4. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. К.: ВЦ «Академія», 2006. 336 с.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2014. 368с.

Додаткова

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2006. 143 с.
3. Бережняк В.М. Лекції зі вступу до мовознавства в таблицях: навчально-методичний посібник. Ніжин, 2001. 52 с.
4. Булаховський К. А. Цікаве мовознавство / 2-е вид., перероб. і розшир. Львів : Априорі, 2019. 199 с.
5. Вусик Г. Л. Вступ до мовознавства : навч. посібник для студ. ВНЗ. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2010. 358 с.
6. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 284 с.
7. Дрогомирецький П. П., Пена Л. І. Вступ до мовознавства: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 102 с.
8. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посіб. X. : Мадрид, 2016. 220 с.
9. Лінгвістичний аналіз : практикум : навч. посібник / За ред. Г. Р. Передрій. Київ : ВЦ «Академія», 2005. 212 с.
10. Масенко Л. Т. Нариси із соціолінгвістики. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.
11. Монжалеї Т. К. Вступ до мовознавства: навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 184 с.
12. Петровська С. С. Вступ до мовознавства : навч.-метод. комплекс : для студ. ф-ту інозем. філології. У 3-х ч. [4-е вид., випр. і доп.]. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2016. Ч. 1. 155 с.
13. Русаченко Н.П. Статус морфології в системі мовних рівнів. *Сучасні тенденції розвитку мов*: Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. Вип.5. К., 2011. С. 236-241.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми: підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
15. Скаб М. С. Вступ до мовознавства. Практикум : навч. посібник. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2012. 103 с.
16. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. Київ : Основи, 1998. 324 с.
17. Сулейменов О. О. Мова письма. Погляд в доісторію – про походження писемності і мови Малого людства. К. : Юніверс, 2006. 471 с.

18. Терехова Д. І. Вступ до мовознавства : навч. посібн. Полтава : «Полтавський літератор», 2012. 224 с.
19. Тищенко К. Основи мовознавства : системний підручник. Київ : ВПЦ «Київський ун-т», 2007. 308 с.
20. Швачко С.О., Кобякова І. К. Вступ до мовознавства : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2006. 224 с.
21. Шевельов Ю. Вибрані праці : кн. 1 : Мовознавство / упоряд. Л. Масенко. К. : Києво-Могилянська академія, 2008. 584 с.
22. Ющук І. П. Вступ до мовознавства. К. : Рута, 2000. 128 с.
23. Lakoff G. Johnson M. Metaphors We Live By. University of Chicago Press, 1980; London, 2003.
24. Lyons, John. New Horizons in Linguistics. New York, 1983.

Довідкова

1. Голянич М. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / М. Голянич, Р. Стефурак, І. Бабій. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.
2. Загнітко, А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : Твори, 2020. 920 с.
3. Левицький Ю.М. Мови світу: Енциклопедичний довідник. Львів : Місіонер, 1998. 204 с.
4. Плющ М. Я., Макарець Ю. С. Українсько-англійський, англійсько-український словник-мінімум лінгвістичних термінів Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 303 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 718 с.
6. Українська мова. Енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2004. 824 с.
7. Ухаль М. М. Словник лінгвістичних термінів. Ужгород : ДВНЗ "УжНУ", 2015. 223с.

Інтернет-ресурси

1. [Лінгвістичний портал](#)
2. [Центр культури української мови](#)
3. [Український лінгвістичний портал. «Словники України» on-line \(Словозміна. Синонімія. Фразеологія\)](#)
4. [Український мовно-інформаційний фонд НАН України \(Ресурси сайту\)](#)